

POSTANOWIENIE

Dnia 23 listopada 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bogumiła Ustjanicz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Anna Kozłowska

SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z wniosku R. O.
przy uczestnictwie J. O. i Miasta P.
o podział majątku wspólnego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 23 listopada 2018 r.,
skargi kasacyjnej uczestnika postępowania J. O.
od postanowienia Sądu Okręgowego w P.
z dnia 25 października 2016 r., sygn. akt XV Ca (...),

1) oddala skargę kasacyjną;

2) przyznaje od Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w P. na rzecz adwokata J. T. kwotę 5400 zł (pięć tysięcy czterysta), podlegającą podwyższeniu o podatek od towarów i usług (VAT) tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej uczestnikowi J. O. w postępowaniu kasacyjnym;

3) nie obciąża uczestnika J. O. kosztami postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 9 listopada 2015 r. Sąd Rejonowy w P. ustalił, że w skład majątku wspólnego uczestników po ustaniu ich wspólności majątkowej

wchodzą: spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego znajdującego się w zasobach Spółdzielni Mieszkaniowej „O.”, położonego w P. na osiedlu R. o powierzchni 47,79 m² i wartości 234 171 zł, nakłady w postaci nasadzeń, urządzeń i domu rekreacyjnego na rodzinny ogródek działkowy nr 43, położony na terenie Rodzinnego Ogródka Działkowego „P.” w I., gminie Ł. o powierzchni 448 m² o wartości 45 864 zł, środki pieniężne ze sprzedaży samochodu osobowego marki Ford Fokus, wyprodukowanego w 1999 r. w wysokości 7 400 zł, środki zgromadzone na rachunku otwartego funduszu emerytalnego (...) Otwartego Funduszu (...) w kwocie 77 883,03 zł oraz oddalił żądanie wnioskodawczynie ustalenia nierównych udziałów w tym majątku. Sąd Rejonowy dokonał podziału tego majątku w ten sposób, że przyznał wnioskodawczynie opisane prawo do lokalu mieszkalnego, wskazane nakłady na rodzinny ogródek działkowy oraz środki zgromadzone na rachunku otwartego funduszu emerytalnego. Zasadził od wnioskodawczynie na rzecz uczestnika tytułem dopłaty kwotę 175 259,02 zł, którą rozłożył na trzy raty - pierwsza w wysokości 59 259,02 zł powinna być zapłacona w terminie miesiąca, druga wysokości 58 000 zł w terminie dwóch miesięcy, a trzecia w wysokości 58 000 zł w terminie trzech miesięcy od dnia uprawomocnienia się postanowienia z ustawowymi odsetkami, w razie opóźnienia w płatności którejkolwiek z rat. Nakazał uczestnikowi opróżnienie, opuszczenie i wydanie wnioskodawczynie opisanego lokalu mieszkalnego w terminie trzech miesięcy od uprawomocnienia się postanowienia, orzekł, że nie przysługuje mu prawo do lokalu socjalnego. Nakazał uczestnikowi wydanie wnioskodawczynie kompletów kluczy umożliwiających dostęp do lokalu mieszkalnego i do ogródka działkowego. Zasadził od uczestnika na rzecz wnioskodawczynie kwotę 778,96 zł i 3 293,36 zł tytułem zwrotu nakładów z jej majątku osobistego na majątek wspólny. Oddalił żądanie wnioskodawczynie zasądzenia od uczestnika kwoty 140 502,60 zł tytułem zwrotu nakładów z jej majątku osobistego na majątek wspólny oraz kwoty 48 000 zł tytułem zwrotu nakładów z jej majątku wspólnego na spłatę długu osobistego uczestnika.

Z dokonanych ustaleń faktycznych wynika, że uczestnicy zawarli związek małżeński w dniu 16 grudnia 1994 r. w L. Z tego związku pochodzi dwoje dzieci: córka M. urodzona w dniu 10 listopada 1995 r. i syn P. urodzony w dniu 2 maja

1998 r. Małżeństwo uczestników zostało rozwiązane przez rozwód wyrokiem Sądu Okręgowego w P. z dnia 24 października 2011 r. Wyrokiem Sądu Rejonowego z dnia 28 listopada 2011 r. została ustanowiona rozdzielność majątkowa małżeńska pomiędzy uczestnikami z dniem 15 stycznia 2011 r.

Spółdzielcze własnościowe prawo do wskazanego lokalu mieszkalnego zostało nabyte przez uczestników na podstawie przydziału tego prawa z dnia 19 czerwca 1995 r., w uwzględnieniu ich wspólnego wniosku; wskazano w nim, że prawo do mieszkania przysługuje małżonkom i przeznaczone było na zaspokojenie potrzeb założonej przez nich rodziny. Spółdzielnia Mieszkaniowa „O.” w P. anulowała poprzedni przydział z dnia 9 marca 1995 r., przyznający prawo do mieszkania uczestnikowi, którym anulowano przydział z dnia 16 września 1990 r., dotyczący lokatorskiego prawa do tego lokalu, przyznanego uczestnikowi, pozostającemu w tym czasie w związku małżeńskim z I. O. Pierwsza żona uczestnika złożyła w dniu 7 marca 1995 r. oświadczenie o zrzeczeniu się prawa do tego lokalu oraz części wkładu na rzecz uczestnika. Pierwotnie prawo do tego lokalu zostało przydzielone w dniu 20 marca 1971 r. ojcu uczestnika E. O., który zmarł w 1985 r. Uczestnik nabył to prawo na podstawie art. 228 § 1 pr. spółdz.

Na poczet wymaganego wkładu budowlanego przy ostatnim przydziale i przekształceniu prawa lokatorskiego we własnościowe zostały zaliczone środki pochodzące z likwidacji książeczki mieszkaniowej wnioskodawczyni w wysokości 3 080,33 zł. Zwaloryzowany wkład mieszkaniowy, związany z poprzednim prawem lokatorskim na dzień 8 marca 1995 r. obejmował kwotę 14 470,97 zł. Wartość rynkowa tego lokalu według stanu na dzień ustania wspólności ustawowej małżeńskiej (15 stycznia 2011 r.) i obecnych cen wynosi 234 171 zł. Po rozstaniu się małżonków lokal zajmował uczestnik, doprowadził do zaległości w opłatach w wysokości 6 293,36 zł. Zadłużenie spłaciła wnioskodawczyni, uczestnik zwrócił jej jedynie kwotę 3 000 zł. Wnioskodawczyni wraz z dziećmi mieszka w wynajętym lokalu, płaci czynsz w wysokości 600 zł miesięcznie.

Prawo do korzystania z ogródka działkowego zostało przydzielone uczestnikom w 1998 r., nakłady poczynione na niego pochodziły ze wspólnych środków, stanowią one składnik majątku dorobkowego. Nabyty w 2009 r. samochód

osobowy marki Ford Fokus został sprzedany w dniu 23 czerwca 2011 r. Do majątku wspólnego wchodziły środki zgromadzone na funduszu emerytalnym wnioskodawczynie, powstałe z jej składek. W czasie wyprowadzania się wnioskodawczynie ze wspólnego mieszkania uczestnicy dokonali fizycznego podziału wspólnych ruchomości.

Wnioskodawczynie pracuje jako radca prawny w Uniwersytecie (...) w P. i w niepełnym zakresie w (...) Przedsiębiorstwie (...) S.A. w L., uzyskuje łączny dochód w wysokości około 8 700 zł.

Uczestnik nie pracuje zawodowo, utrzymuje się ze świadczeń opieki społecznej. Nie pracował także w czasie pozostawania w związku z wnioskodawczynią, trudnił się nieformalnie pracami z dziedziny elektroniki. Orzeczono wobec niego lekki stopień niepełnosprawności w związku z chorobą zwyrodnieniową stawów i refluksem przełyku. W okresie, kiedy dzieci były małe, zajmował się nimi uczestnik w czasie pracy wnioskodawczynie. Alimenty zasądzone na rzecz dzieci uczestnika z pierwszego małżeństwa były płacone ze wspólnych dochodów uczestników.

Sąd Rejonowy oddalił żądanie wnioskodawczynie ustalenia nierównych udziałów uczestników w majątku wspólnym. Zaznaczył, że uczestnicy dokonali zgodnie podziału wspólnych ruchomości. Ustalił, że w skład majątku wspólnego wchodziły wymienione w postanowieniu składniki o wskazanej wartości, niekwestionowanej przez uczestników.

W odniesieniu do spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego zaznaczył, że uczestnik zmienił pierwotne stanowisko co do przynależności tego prawa do majątku wspólnego uczestników, utrzymując, że prawo to jest jego majątkiem odrębnym. Podał, że prawo do lokalu zostało nabyte przez uczestników w czasie trwania wspólności majątkowej w ich małżeństwie (art. 31 zdanie pierwsze k.r.o.). Powstało ono w następstwie przekształcenia uprzedniego prawa do tego lokalu mieszkalnego przydzielonego uczestnikowi w czasie trwania wspólności majątkowej małżeńskiej. W przydziale lokalu mieszkalnego z dnia 19 czerwca 1995 r. Spółdzielnia Mieszkaniowa stwierdziła, że przydzieliła uczestnikom prawo do korzystania z lokalu mieszkalnego

wraz ze swoją rodziną. Wydanie tego przydziału było konsekwencją uwzględnienia wniosku uczestników z dnia 1 czerwca 1995 r., w którym domagali się wystawienia nowego przydziału na oboje małżonków. Jednocześnie anulowano przydział z dnia 9 marca 1995 r., którym było objęte spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego przydzielone uczestnikowi. Jednocześnie anulowano przydział z dnia 16 września 1990 r. dotyczący przydzielenia uczestnikowi spółdzielczego lokatorskiego prawa do tego mieszkania z dnia 16 września 1990 r., pozostającemu w tym czasie w związku małżeńskim z I. O. Poprzednio lokatorskie prawo do tego mieszkania przysługiwało ojcu uczestnika, na mocy przydziału z dnia 20 marca 1971 r., który zmarł w 1985 r. Na poczet wymaganego wkładu budowlanego, związanego z przekształceniem prawa lokatorskiego we własnościowe, zaliczono środki pochodzące z książeczki mieszkaniowej wnioskodawczyni w wysokości 3 080, 33 zł, a zwaloryzowany wkład na poprzednie lokatorskie prawo wynosił 14 470,97 zł.

Przekształcenie spółdzielczego prawa lokatorskiego we własnościowe dokonane zostało w czasie trwania wspólności majątkowej uczestników i na podstawie art. 215 § 2 ustawy z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (Dz. U. Nr 30, poz. 210 zez zm.) w brzmieniu obowiązującym w czasie nabycia weszło w skład majątku wspólnego (art. 32 § 1 k.r.o. w brzmieniu sprzed wejścia w życie z dniem 20 stycznia 2005 r. ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1691) jako przeznaczone na zaspokojenie potrzeb rodziny. Sąd Rejonowy wskazał na tezę I uchwały Pełnego Składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 1974 r., III CZP 1/7 (OSNCP 1975, nr 3, poz. 37), że lokatorskie prawo do lokalu przyznane w drodze przydziału jednemu z małżonków w czasie trwania wspólności majątkowej, stanowi przedmiot majątku wspólnego małżonków, chociażby wkład mieszkaniowy pochodził z majątku odrębnego jednego z małżonków. Ma ono pełne zastosowanie do przydzielenia obojgu małżonkom prawa do lokalu mieszkalnego.

Uczestnik utrzymywał, że spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego nabył w drodze surogacji przewidzianej w art. 33 pkt 10 k.r.o. w brzmieniu obecnie obowiązującym, a zatem należy ono do jego majątku osobistego,

powołał się na uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 2015 r., III CZP 13/15 (OSNC 2016, nr 5, poz. 54). W ocenie Sądu Rejonowego pogląd wyrażony w uchwale nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia, skoro przekształcenie prawa lokatorskiego we własnościowe miało miejsce przed wejściem w życie ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz. U. z 2001 r., Nr 4, poz. 27) i na innej podstawie faktycznej.

Przyznanie prawa do lokalu wnioskodawczyni było podyktowane potrzebami mieszkaniowymi jej i dzieci uczestników oraz jej możliwościami płatniczymi.

Sąd Okręgowy, po rozpoznaniu apelacji uczestnika, zaskarżonym postanowieniem zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w punkcie 13 przez obniżenie kwoty 3 293,36 zł obejmującej zwrot wydatków z majątku osobistego wnioskodawczyni na majątek wspólny do kwoty 146,68 zł, a w pozostałym zakresie apelację oddalił. Podzielił ustalenia i rozważania prawne Sądu pierwszej instancji w odniesieniu do przyjęcia, że w okolicznościach sprawy spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego wchodzi w skład majątku wspólnego uczestników. Przychylił się do stanowiska wyrażonego uchwale pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 1974 r., III CZP 1/74 i w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2008 r., IV CSK 60/80, że wkład mieszkaniowy nie stanowił „przedmiotu” w rozumieniu art. 33 pkt 3 k.r.o. w pierwotnym brzmieniu, a zatem nie miała do niego zastosowania zasada surogacji. Odnosiło się to także do własnościowego prawa do lokalu uzyskanego wskutek przekształcenia prawa lokatorskiego we własnościowe, stosownie do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 14 sierpnia 1985 r., III CZP 41/85 (OSNCP 1986, nr 6, poz. 92). Za Sądem Najwyższym podał, że własnościowe prawo do lokalu uzyskane w trybie przekształcenia należącego do członka spółdzielni lokatorskiego prawa do lokalu, uzyskanego przez jedno z małżonków w czasie trwania wspólności majątkowej w drodze przydziału, uwzględniającego potrzeby rodziny, stanowi przedmiot majątku wspólnego małżonków, także wówczas, gdy wkład budowlany wniesiony przez niego w czasie trwania małżeństwa pochodzi w całości z majątku odrębnego tego małżonka. Zwrócił uwagę na to, że powstałe w drodze przekształcenia spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu jest jakościowo nowym prawem o odmiennej

od lokatorskiego prawa treści. Skutki nabycia tego prawa przed wejściem w życie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz charakter jego wspólności podlegają ocenie według zasad określonych w obowiązującym wówczas art. 215§ 2 pr. spółdz. Małżeńska łączna wspólność spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego powstawała obligatoryjnie i istniała przymusowo na zasadach określonych w art. 215 § 2 i 3 pr. spółdz., jeżeli łącznie zostały spełnione przesłanki konstytutywnego nabycia tego prawa: w czasie trwania małżeństwa i w celu zaspokojenia potrzeb rodziny. Rodziną w rozumieniu art. 215 § 2 pr. spółdz. jest rodzina, którą małżonkowie założyli przez swój związek.

W odniesieniu do okoliczności sprawy Sąd Okręgowy podał, że w dniu 9 marca 1995 r. przydzielenia spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego uczestnicy tworzyli rodzinę, a z dokumentów zawartych w aktach Spółdzielni Mieszkaniowej wynika, iż przydzielone prawo służyć miało zaspokajaniu potrzeb ich rodziny. W oświadczeniu złożonym w dniu 2 marca 1995 r. uczestnik, w nawiązaniu do swego wcześniejszego wniosku o przekształcenie, oświadczył, że mieszkanie nabywa „w celu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych mojej rodziny”, zgłaszając jednocześnie do objęcia przydziałem R. O. Oświadczenie zostało podpisane przez oboje uczestników. Z informacji udzielonej przez Spółdzielnię w dniu 3 marca 1995 r. wynika, że na poczet wkładu budowlanego, ponad kwotę zaliczonego wkładu mieszkaniowego została wpłacona w dniu 20 lutego 1995 r. kwota 6 768,89 zł z tytułu likwidacji książeczki mieszkaniowej, z której część została zwrócona. Przydział prawa własnościowego do lokalu został dokonany w dniu 9 marca 1995 r., a zatem w czasie trwania małżeństwa uczestników, a po przyjęciu wnioskodawczyni w poczet członków Spółdzielni, przydział na rzecz ich obojga został wydany w dniu 19 czerwca 1995 r. W ten sposób doszło do zrealizowania wniosku uczestnika o przekształcenie spółdzielczego lokatorskiego prawa w prawo własnościowe oraz ekspektatywy powoływanej przez niego w toku postępowania. Przepisy art. 215 § 2 i 3 pr. spółdz. stanowiły podstawę przysługiwania uczestnikom spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego, a późniejsze zmiany wprowadzone ustawą z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych oraz uchylenie ich ustawą z dnia 19 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych

i niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 240, poz. 2058) nie miały wpływu na istnienie tego prawa i poddanie go zasadom obowiązującego małżonków ustroju majątkowego, który łączył uczestników do dnia 15 stycznia 2011 r. Była żona uczestnika I. O. w dniu 7 marca 1995 r. złożyła oświadczenie o zrzeczeniu się praw do mieszkania oraz części wkładu mieszkaniowego na rzecz uczestnika. Za nietrafny uznał Sąd Okręgowy zarzut uczestnika, że spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego weszło do jego majątku odrębnego w ramach surogacji czy ekspektatywy maksymalnie ukształtowanej, przy uwzględnieniu ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o zmianie ustawy - Prawo spółdzielcze oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 90, poz. 419), ponieważ realizacja ekspektatywy nastąpiła w czasie obowiązywania art. 215 § 2 i 3 pr. spółdz. Stanowisko Sądu Najwyższego zawarte w uchwale z dnia 22 kwietnia 2015 r., III CZP 13/15 nie miało znaczenia w niniejszej sprawie, z uwagi na nieadekwatność podstawy faktycznej i prawnej. Zarzut błędu w ustaleniach faktycznych w ocenie Sądu Okręgowego dotyczył w istocie oceny prawnej ustalonych faktów. Bezzasadny był zarzut nieważności czynności podejmowanych przez Spółdzielnię Mieszkaniową. Sąd ten podzielił argumentację Sądu Rejonowego odnoszącą się do sposobu podziału majątku wspólnego uczestników. Nie doszło do naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. Trafnie uczestnik zakwestionował obciążenie go w całości opłatami związanymi z mieszkaniem, które byli małżonkowie powinni ponosić po połowie, co uzasadniało zmianę orzeczenia w tym zakresie.

Uczestnik w skardze kasacyjnej zaskarżył postanowienie Sądu Okręgowego w zakresie rozstrzygnięć objętych punktami II i III, powołał obie podstawy przewidziane w art. 398³ § 1 k.p.c. Zarzut naruszenia prawa materialnego odniósł do błędnego zastosowania art. 215 § 2 do 4 pr. spółdz., uznania sprzecznie z art. 33 k.r.o. oraz art. 21 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej przez przyjęcie, że spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego stanowi majątek wspólny uczestników, a nie jego majątek odrębny. Uchybienie przepisom postępowania dotyczyło art. 378 § 1 k.p.c. i art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 i art. 13 § 2 k.p.c. przez brak należytego rozpoznania sprawy i właściwego uzasadnienia stanowiska przyjętego przez Sąd. Zaniechanie rozpoznania zarzutu dotyczącego błędnych ustaleń faktycznych. Nie odniósł się Sąd Okręgowy w miarodajny i wnikliwy sposób

do zarzutu naruszenia art. 316 § 1 k.p.c. przez pominięcie zasady aktualności orzeczeń sądowych, w odniesieniu do powoływanej uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 2015 r., III CZP 13/15. Nie ma w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia ustosunkowania się do zarzutu braku podstaw do wydawania przez Spółdzielnię Mieszkaniową nowego przydziału dotyczącego przekształconego prawa. Nie rozpoznał także Sąd Okręgowy zarzutu nieuzasadnionego obciążenia uczestnika kosztami opinii biegłego, chociaż wskazywał on na niezawiadomienie go przez biegłego o terminie oględzin, a zgodnie z art. 139 k.p.c. przyczyny nieodebrania przesyłki w dniu doręczenia nie wymagały wyjaśnienia. Naruszenie art. 386 i art. 385 k.p.c. polegało na oddaleniu apelacji w sytuacji, gdy ogół przytoczonych zarzutów częściowo nie zostało rozpoznanych, co prowadziło do uwzględnienia apelacji. Skarżący domagał się uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skargę kasacyjną można oprzeć, zgodnie z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., na podstawie naruszenia przepisów postępowania, jeżeli uchybienie konkretnym przepisom mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, polegający na ukształtowaniu lub współkształtowaniu treści orzeczenia. W art. 398³ § 3 k.p.c. zostały wprowadzone ograniczenia, w odniesieniu do drugiej z podstaw kasacyjnych, polegające na niedopuszczalności podważania ustalonego stanu faktycznego lub dokonanej oceny dowodów. Z art. 398¹³ § 2 k.p.c. wynika związanie Sądu Najwyższego ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego wyroku, a zatem każdy zarzut skargi kasacyjnej, który ma na celu polemikę z ustaleniami faktycznymi sądu drugiej instancji, chociażby pod pozorem kwestionowania wykładni lub niewłaściwego zastosowania określonych przepisów prawa materialnego, z uwagi na jego sprzeczność z art. 398³ § 3 k.p.c. jest a limine niedopuszczalny. Zakres kognicji sądu drugiej instancji został określony w art. 378 § 1 k.p.c., który przewiduje, że rozpoznanie sprawy następuje w granicach apelacji, a z urzędu sąd ten bierze pod uwagę nieważność postępowania. W uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 (OSNC 2008 nr 6, poz. 55) zostało wskazane wiążąco, że w systemie apelacji

pełnej, do którego należy także apelacja uregulowana w kodeksie postępowania cywilnego, przez granice apelacji należy rozumieć granice kognicji sądu drugiej instancji, w których mieści się rozpoznanie wszystkich prawnomaterialnych aspektów sprawy, niezależnie od przedstawionych zarzutów oraz związanie sądu zarzutami uchybień prawu procesowemu, które zostały przedstawione w apelacji i nie są wyłączone spod kontroli na podstawie przepisów szczególnych. Prowadzi to do wniosku, że sąd drugiej instancji obowiązany jest rozpoznać wszystkie powołane przez apelującego zarzuty.

Nie zasługiwał na podzielenie zarzut uczestnika, że Sąd Okręgowy nie rozpoznał zarzutu błędnie dokonanych ustaleń faktycznych. Wskazał na fakty obejmujące dokument „przydział własnościowy prawa do lokalu mieszkalnego z dnia 9 marca 1995 r.”, wniosek z września 1994 r. o przekształcenie prawa oraz na utrzymywanie przez Spółdzielnię Mieszkaniową, że to uczestnik nabył spółdzielcze własnościowe prawo do opisanego lokalu. W apelacji uczestnik podniósł zarzut błędu w ustaleniach faktycznych i błędnej oceny prawnej zebranego materiału dowodowego, polegającego na przyjęciu, że spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu stanowi składnik majątku dorobkowego stron, podczas gdy uczestnik nabył to prawo na zasadzie surogacji i tylko on był wyłącznie uprawniony do prawa lokatorskiego, nabył ekspektatywę prawa własnościowego jeszcze przed zawarciem związku małżeńskiego. Sąd Okręgowy uznał zarzut błędu Sądu Rejonowego w ustaleniach faktycznych za bezzasadny i zaznaczył, że treść tych zarzutów dotyczy nie ustaleń faktycznych, lecz oceny prawnej w ustalonym stanie faktycznym. Nie było podstaw do uznania, że zarzut apelującego nie został rozpoznany, jak też, że dotyczy on sfery faktycznej sporu. Ocena prawna ustaleń należy do subsumcji, która stanowi aspekt materialnoprawny.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego zostało wyjaśnione, że zarzut naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. może usprawiedliwiać podstawę kasacyjną naruszenia przepisów postępowania wyjątkowo wtedy, gdy uzasadnienie zaskarżonego orzeczenia nie posiada wszystkich koniecznych elementów lub zawiera braki uniemożliwiające przeprowadzenie jego kontroli kasacyjnej (zob.m.in. wyroki; z dnia 24 stycznia 2008 r., I CSK 347/07, nie publ., z dnia 27 marca 2008 r., III CSK 315/07, nie publ., z dnia 21 lutego 2008 r. III CSK

264/07, nie publ., z dnia 28 lutego 2018 r., II CSK 246/17, niepubl.). Stanowisko to, podzielone przez skład orzekający, należy uznać za utrwalone. Nie było podstaw do uznania, że w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia wystąpiły niedostatki uniemożliwiające całkowicie ocenę toku wyводу, który doprowadził do wydania zaskarżonego orzeczenia. Sąd Okręgowy odniósł się zarówno do zarzutów apelującego dotyczących nabycia własnościowego prawa do lokalu w drodze ukształtowania ekspektatywy, jak i surogacji. Nie podzielił stanowiska uczestnika. Brak wnikliwej analizy prawnej ekspektatywy maksymalnie ukształtowanej spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego nie stanowi o słuszności zarzutu naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. Ocena dochowania wymagań formalnych uzasadnienia zaskarżonego postanowienia nie została uzależniona od podzielenia stanowiska uczestnika.

Sąd Okręgowy wypowiedział się w kwestii wpływu uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 2015 r., III CZP 13/15 na rozstrzygnięcie sporu uczestników dotyczącego przynależności prawa do lokalu mieszkalnego do ich majątku wspólnego. Zgodnie z art. 316 § 1 zdanie pierwsze k.p.c., po zamknięciu rozprawy sąd wydaje wyrok, biorąc za podstawę stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy. Przewidziana w nim zasada aktualności orzeczenia, mająca charakter wyłącznie procesowy, oznacza, że pod względem faktycznym i prawnym miarodajną chwilą dla oceny sprawy jest chwila zamknięcia rozprawy. Przez stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy należy rozumieć stan faktyczny, ustalony przez sąd na podstawie dowodów przeprowadzonych zgodnie z regułami postępowania dowodowego przewidzianymi w art. 227 i n., oraz obowiązujący stan prawny. Przepis art. 316 k.p.c. ma odpowiednie zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym (art. 13 § 2 k.p.c.). Orzecznictwo Sądu Najwyższego, w tym uchwały dokonujące wykładni przepisów, nie jest objęte stanem prawnym sprawy. Uznanie przez Sąd Okręgowy nieadekwatności podstawy faktycznej i prawnej wyjaśnionego przez Sąd Najwyższy problemu leżało w zakresie swobody orzeczniczej przyznanej sądom.

Kwestia zasadności wydania przez Spółdzielnię Mieszkaniową przydziału dotyczącego spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu powstałego z przekształcenia spółdzielczego lokatorskiego prawa należy do sfery prawa

materialnego, która nie była jednolicie oceniana także w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Nie został określony przez skarżącego wpływ wydania przydziału przez Spółdzielnię Mieszkaniową na wynik sprawy.

Art. 139 k.p.c. reguluje tryb dokonywania doręczeń zastępczych w postępowaniu cywilnym. Konieczność poniesienia odpowiedzialności związanej z dodatkowymi kosztami opinii biegłego nie ma związku z wykładnią i zastosowaniem tego uregulowania.

Przepis art. 385 k.p.c. jest adresowany do sądu drugiej instancji i przesądza o tym, w jaki sposób ma on rozstrzygnąć sprawę, jeżeli stwierdzi, że apelacja jest bezzasadna. Do jego naruszenia może dojść jedynie wtedy, gdy sąd odwoławczy stwierdzając, że apelacja jest zasadna, nie uwzględnił jej. Ocena bezzasadności apelacji w istocie wiąże się z prawidłowym zastosowaniem innych przepisów postępowania lub prawa materialnego przez sąd drugiej instancji. Zarzut obraży art. 385 k.p.c. nie może być skuteczny, jeżeli nie zostały jednocześnie (w związku z nim) podniesione naruszenia innych przepisów postępowania lub prawa materialnego, prowadzące do wniosku, że sąd drugiej instancji błędnie ocenił zasadność apelacji. Do oddalenia apelacji dojdzie także w razie stwierdzenia, że nie ma związku przyczynowego pomiędzy rzeczywiście istniejącą wadą a treścią rozstrzygnięcia sądu. Powoływanie się na naruszenie art. 385 k.p.c. jest nieuzasadnione w przypadku, gdy skarga kasacyjna nie może być uwzględniona w oparciu o inne zarzuty wskazujące na wadliwość zaskarżonego orzeczenia. Art. 386 k.p.c. obejmuje sześć jednostek redakcyjnych, regulujących różne sytuacje, w których może także dojść do uchylecia orzeczenia sądu pierwszej instancji. Nieprawidłowe było zatem podniesienie zarzutu naruszenia tego przepisu bez sprecyzowania, o którą z nich chodzi. Ponadto do naruszenia art. 386 k.p.c. może dojść wtedy, gdy sąd drugiej instancji oddalił apelację, pomimo uznania jej za uzasadnioną. Skarżący nie wykazał na czym polegała istota naruszenia przepisów regulujących sposoby rozstrzygnięć wydawanych przez sąd drugiej instancji, jak też, że do niej doszło. Zgłoszone przez skarżącego w ramach drugiej podstawy skargi kasacyjnej zarzuty naruszenia prawa procesowego okazały się bezzasadne.

Zgodnie z art. 215 § 2 zdanie pierwsze ustawy z dnia 16 września 1982 r. (Dz. U. Nr 30, poz. 210 ze zm.) w brzmieniu obowiązującym w okresie nabycia spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego, spółdzielcze prawo do lokalu przydzielonego obojgu małżonkom lub jednemu z nich w czasie trwania małżeństwa dla zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych rodziny należy wspólnie do obojga małżonków bez względu na istniejące pomiędzy nimi stosunki majątkowe. Przyjęte rozwiązanie było uregulowaniem szczególnym w stosunku do art. 31 i nast. k.r.o., w brzmieniu obowiązującym w czasie nabycia prawa i przewidywało przynależność spółdzielczego prawa do lokalu do obojga małżonków, jeżeli zostały spełnione dwie przesłanki - do przydziału lokalu doszło w czasie trwania małżeństwa i przydzielenie lokalu miało na celu zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych rodziny (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 1991 r., III CZP 123/91, OSNC 1992, Nr 6, poz. 101, wyrok z dnia 24 marca 1999 r., I CKN 1092/97, postanowienie z dnia 23 marca 2000 r., II CKN 796/98, niepublikowane, wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 maja 2005 r., SK 40/02, OTK-A 2005, Nr 5, poz. 48, postanowienie z dnia 8 września 2017 r., II CSK 178/17, niepubl.). Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że ustanowiona w prawie spółdzielczym wspólność przymusowa spółdzielczego prawa do lokalu stanowiła atrybut mieszkania (domu) jako dobra nieodłącznie powiązanego z zaspokojeniem potrzeb mieszkaniowych małżeństwa i szerzej - rodziny. Była ona traktowana jako instytucja samoistna i odmienna (*lex specialis*) od uregulowań kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, dotyczących stosunków majątkowych między małżonkami (w tym także odbiegająca od ustanowionych w art. 31 k.r.o. zasad kreowania wspólności majątku dorobkowego). Małżonkowie nie mogli w szczególności wyłączyć ani w żaden sposób ograniczyć (bądź rozszerzyć) zastosowania zasad wynikających z art. 215 pr. spółdz. W odniesieniu do ustroju wspólności ustawowej, założenie to wyłączało instytucję surogacji uregulowanej w art. 33 pkt 3 k.r.o. w brzmieniu sprzed wejścia w życie ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. Oznacza to, że prawo do lokalu mieszkalnego należało wspólnie do małżonków także wtedy, gdy wkład mieszkaniowy lub budowlany został sfinansowany ze środków należących wyłącznie do jednego małżonka (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 30 listopada 1974 r., III CZP 1/72, OSNCP

1975, nr 3, poz. 37 - teza pierwsza oraz uchwała z dnia 9 stycznia 1986 r., III CZP 71/85, OSNCP 1986, nr 12, poz. 196). Stosownie do art. 213 § 3 zdanie pierwsze pr. spółdz. do konstytutywnego nabycia spółdzielczego prawa do lokalu dochodziło z chwilą przydziału. Złożenie propozycji przydzielenia lokalu, czy przyjęcie jej były jedynie etapami prowadzącymi do uzyskania prawa do lokalu, które nie kreowały roszczenia o przydział. Wpłata na wkład mieszkaniowy dokonana z majątku odrębnego jednego małżonka stanowiła nakład z majątku odrębnego na ten składnik majątku wspólnego.

Z prawem do wkładu mieszkaniowego łączy się oczekiwanie na przydział lokalu. W orzecznictwie i w doktrynie zostało przyjęte, że ekspektatywa w znaczeniu prawnym powstaje wówczas, gdy doszło do zrealizowania złożonego stanu faktycznego, prowadzącego do nabycia (powstania) prawa podmiotowego. Maksymalne ukształtowanie ekspektatywy polega na spełnieniu wszystkich wymaganych do nabycia prawa warunków, a brak jedynie ostatniego etapu decydującego o przejściu prawa podmiotowego. Stanowi ona samoistne uprawnienie, pełniące samodzielną rolę. Z ukształtowaniem się ekspektatywy łącznie są skutki prawne polegające na uzyskaniu przez uprawnionego silnego stanowiska prawnego, zabezpieczającego jego prawo, w które to oczekiwanie się przekształci. Ukształtowanie się ekspektatywy na rzecz członka oczekującego na przydział spółdzielczego prawa do lokalu przed zawarciem związku małżeńskiego nie ma znaczenia dla powstania wspólnego prawa do tego lokalu, jeżeli do jego przydzielenia doszło w czasie trwania małżeństwa. Sąd Najwyższy dopuścił możliwość odstąpienia od tej zasady w sytuacji, w której w czasie trwania małżeństwa powstało oczekiwanie prawne na przydział spółdzielczego prawa do lokalu, a do przydzielenia go doszło po ustaniu wspólności. Uznał, że w takiej sytuacji prawo do lokalu przydzielone na rzecz jednego z małżonków i jego dotychczasowej rodziny podlegało zaliczeniu do majątku wspólnego, za czym przemawia charakter ekspektatywy ukształtowanej na rzecz obojga małżonków i ich rodziny (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 1978 r., III CZP 86/77, OSNCP 1978, nr 10, poz. 171, postanowienie z dnia 29 października 2008 r., IV CSK 246/08, niepubl.). Wyjątkowy charakter opisanego przypadku, wywodzący się z istoty wkładu mieszkaniowego, nie daje

możliwości do powoływania się na nią w odwrotnej sytuacji, w której wkład został wniesiony przed powstaniem wspólności, a do uzyskania przydziału doszło w czasie trwania małżeństwa. Takie stanowisko pozostawałoby w sprzeczności z zasadą objętą art. 215 § 2 pr. spółdz., która wyłączała także działanie zasady surogacji.

Zgodne z art. 219 § 1 pr. spółdz. w brzmieniu obowiązującym w czasie podjęcia przez uczestnika starań o przekształcenie spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mieszkalnego, na pisemne żądanie członka i po wniesieniu przez niego wkładu budowlanego na zasadach określonych w art. 226 spółdzielnia obowiązana jest w terminie określonym w statucie, dokonać przekształcenia przysługującego mu prawa na własnościowe do lokalu. Oświadczenie spółdzielni powinno być pod nieważnością złożone w formie pisemnej. Z dniem 26 września 1994 r. weszła w życie ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zmianie ustawy - Prawo spółdzielcze oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 90, poz. 419), którą dokonano zmiany treści art. 219 § 1 - na pisemne żądanie członka spółdzielnia obowiązana jest, w terminie określonym w statucie, dokonać przekształcenia przysługującego członkowi prawa na własnościowe prawo do lokalu. Oświadczenie spółdzielni powinno być pod rygorem nieważności złożone w formie pisemnej oraz dodano § 1a stanowiący - wraz z przekształceniem uprawnień, o których mowa w § 1, członek jest obowiązany w terminie określonym przez spółdzielnię wnieść wkład budowlany w wysokości odpowiadającej równowartości lokalu ustalonej w sposób przewidziany w art. 229 § 1. Na poczet wymaganego wkładu budowlanego zalicza się wkład mieszkaniowy członka przeliczony w sposób przewidziany w art. 218 § 4. Szczegółowe zasady rozliczeń z tytułu przekształcenia uprawnień lokatorskich na własnościowe określa statut spółdzielni.

Pierwotne brzmienie art. 219 § 1 pr. spółdz. nakładało na członka dochodzącego przekształcenia prawa obowiązek spełniania wymagań: złożenia pisemnego wniosku o przekształcenie i wniesienia przez niego wkładu budowlanego na zasadach określonych w art. 226 pr. spółdz. Oznaczało to, że od chwili spełnienia tych wymagań prawo do przekształcenia przybierało postać roszczenia, które mogło być dochodzone na drodze sądowej. Przekształcenie

prawa polegało na zmianie treści dotychczasowego prawa, dochodziło do niego w drodze umowy obejmującej zgodną wolę członka i spółdzielni. Nie było wymagane wydanie nowego przydziału, dotyczącego lokalu na warunkach prawa własnościowego. Prawo do lokalu w nowej postaci będącej skutkiem przekształcenia różni się od pierwotnego co do treści i wartości i jest traktowane jako prawo nowo nabyte. Jeżeli do przekształcenia doszło w czasie trwania wspólności majątkowej małżeńskiej prawo to stawało się składnikiem majątku wspólnego, służąc zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych członka i jego rodziny, pomimo niewydania przydziału przez spółdzielnię.

W okresie od wejścia w życie ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. do dnia uchycenia tego przepisu przez ustawę z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych, wniesienie przez członka wkładu budowlanego nie było warunkiem dokonania przekształcenia, skoro art. 219 § 1 a pr. spółdz. przewidywał obowiązek zapłaty tego wkładu w terminie określonym przez spółdzielnię wraz z przekształceniem uprawnień. Oznacza to, że roszczenie członka o dokonanie przekształcenia prawa powstawało z chwilą, gdy jego pisemne oświadczenie woli, zawierające żądanie przekształcenia prawa, doszło do spółdzielni w taki sposób, że mogła ona zapoznać się z jego treścią. Do przekształcenia dochodziło w drodze umowy obejmującej oświadczenia członka i spółdzielni. Nowouzyskane prawo wchodziło do majątku wspólnego członka i jego współmałżonka, jeżeli nabycie go w drodze umowy nastąpiło w czasie trwania małżeństwa i w celu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych małżonków i ich rodziny (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 14 sierpnia 1985 r., III CZP 41/85, OSNCP 1986, nr 6, poz. 92, postanowienie z dnia 20 czerwca 2008 r., IV CSK 60/08, niepubl.).

W praktyce, mimo braku podstaw do wydawania przez spółdzielnię mieszkaniową przydziału dotyczącego przekształconego prawa, takie przydziały były wydawane. Jednak niedochowanie przez spółdzielnię obowiązku zmiany formy, w stosunku do stanu sprzed wejścia w życie prawa spółdzielczego, nie prowadziło do nieważności przekształcenia, jeżeli zostały dopełnione warunki istotne dla określenia przekształcenia i nabycia nowego prawa. Ocena przynależności tego prawa do określonego majątku dokonywana jest przez sąd.

Uprawnienie do złożenia wniosku z żądaniem przekształcenia prawa lokatorskiego w prawo własnościowe przysługiwało członkowi spółdzielni, który posiadał spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu. Uczestnik wystąpił z takim wnioskiem w dniu 23 września 1994 r., który dotarł do Spółdzielni Mieszkaniowej w dniu 26 września 1994 r.; nie dokonał zapłaty wkładu budowlanego. W tym czasie prawo do lokalu mieszkalnego zajmowanego przez niego przysługiwało także jego byłej żonie I. O. Dopełnienie obowiązku zawiadomienia Spółdzielni Mieszkaniowej, któremu z małżonków przypadło spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego, stosownie do wymagania przewidzianego w art. 216 § 1 pr. spółdz., nastąpiło dopiero w dniu 7 marca 1995 r. przez złożenie oświadczenia przez I. O. o zrzeczeniu się praw do lokalu i części wkładu mieszkaniowego na rzecz uczestnika. Do tego czasu wniosek uczestnika nie mógł być rozpoznany, z uwagi na niewykazanie, że to jemu przypadło prawo lokatorskie do mieszkania. Oświadczenie Spółdzielni Mieszkaniowej z dnia 16 listopada 1994 r., o wyrażeniu zgody na przekształcenie prawa mogło mieć jedynie informacyjny charakter, wniosek nie kreował ani ekspektatywy, ani roszczenia o dokonanie tego. Kolejnym oświadczeniem z dnia 2 marca 1995 r. uczestnik podtrzymał poprzedni wniosek i wskazał, że własnościowe prawo powstałe z przekształcenia prawa lokatorskiego nabywa w celu zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych jego rodziny, wskazując jako uprawnioną do objęcia przydziałem wnioskodawczynię. Dalsze czynności były podejmowane z udziałem obojga uczestników. Do przekształcenia i nabycia spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego doszło w dniu 9 marca 1995 r., a zatem w czasie trwania małżeństwa uczestników, w którym obowiązywał ustrój ustawowej wspólności majątkowej. Wydanie przydziału przez Spółdzielnię i anulowanie wcześniejszego przydziału było sprzeczne z treścią art. 219 § 1 w pierwotnym brzmieniu, jak i z treścią art. 219 § 1 i 1 a w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 7 lipca 1994 r. Niewątpliwie jednak stanowiło wyraz dokonania przekształcenia prawa zgodnie z wolą uczestnika, który nie zakwestionował tej decyzji. Trafnie przyjął Sąd Okręgowy, że przekształcone prawo było składnikiem majątku wspólnego uczestników. Nie zasługiwało na podzielenie stanowisko tego Sądu odnoszące się do przydziału przekształconego prawa, co jednak nie miało wpływu na wynik sprawy.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji. Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego wynika z zasady przewidzianej w art. 102 w związku z 13 § 2, art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c., której zastosowanie uwzględniało sytuację majątkową uczestnika i znaczenie dla niego wyniku sprawy. Na podstawie art. 29 ust. 1 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (jedn. tekst: Dz. U. z 2016 r., poz. 1711) i § 11 ust. 1 pkt 8, § 15 ust. 4 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz. U. z 2016 r., poz. 1714 ze zm.) orzeczono o kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej uczestnikowi w postępowaniu kasacyjnym.

jw